

A finn oktatási rendszer sajátosságai a tanári professzió szemszögéből¹

Medovarszki István

A finn oktatási rendszer történeti háttere

A finn csodaként emlegetett oktatási reform, nem pillanatnyi állapotot, hanem komoly történelmi, kulturális és társadalmi változásokat jelent, mely folyamat több évtizeddel ezelőtt kezdődött. E folyamat nagyon speciális, csupán Finnországban értelmezhető sajátosságokat hordoz, mely azt jelenti, hogy a rendszer tökéletes másolása, és egy másik nemzeti kontextusban történő adaptálása nem jelentené feltétlenül az adott oktatási rendszer fejlődését. A finn oktatási rendszer komoly változásokon esett át, e reformfolyamatok azonban társadalmi és politikai konszenzuson alapultak. *Pasi Sahlberg* három olyan kulcstényezőt emel ki, melyek a finn oktatási csoda kialakulásának alapfeltételei, katalizátorai voltak. Kiemelkedő jelentősége van bizonyos társadalmi, történelmi események egymást követő lezajlásának, az oktatás és a közszféra kapcsolatának, reformjának és a finn kultúra sajátos jegyeinek (*Sahlberg*, 2013).

Finnország viszonylag fiatal állam, a 12-13. századtól kezdődően a Svéd Királyság, majd 1809-től Oroszország fennhatósága alatt állt. Függetlenségét csak 1917-ben kiáltotta ki, majd a II. világháború során megvédte magát a Szovjetunióval szemben, azonban a háborút lezáró békeszerződések értelmében jelentős területeket veszített el Karéliában. A svéd és az orosz hatás jelentős az országban, a svéd a finn mellett az ország hivatalos nyelve is. A finn nacionalizmust a nagyobb szomszédoktól való függetlenedés táplálta, melynek egyik eleme a közoktatás minőségének javítása, és a kötelező iskoláztatás bevezetése volt. A svéd hatások a legnagyobb finn egyház térhódításában is nyomon követhetők, a finn emberek nagy része az evangélikus egyház közösségéhez tartozik.

Az evangélikus egyháznak komoly neveléstörténeti jelentősége is van Finnországban, ugyanis a 17. században a lutheri egyház szervezte meg az oktatást, mely a világi ismeretek tanítása mellett jelentős hitéleti képzést is megvalósított. A finn evangélikus egyház véleménye szerint minden embernek lehetőséget kell teremteni arra, hogy saját anyanyelvén legyen képes olvasni a Biblia tanításait, ezért tömegessé tették az oktatást, elérve ezzel azt, hogy az analfabéták száma jelentősen csökkenjen.

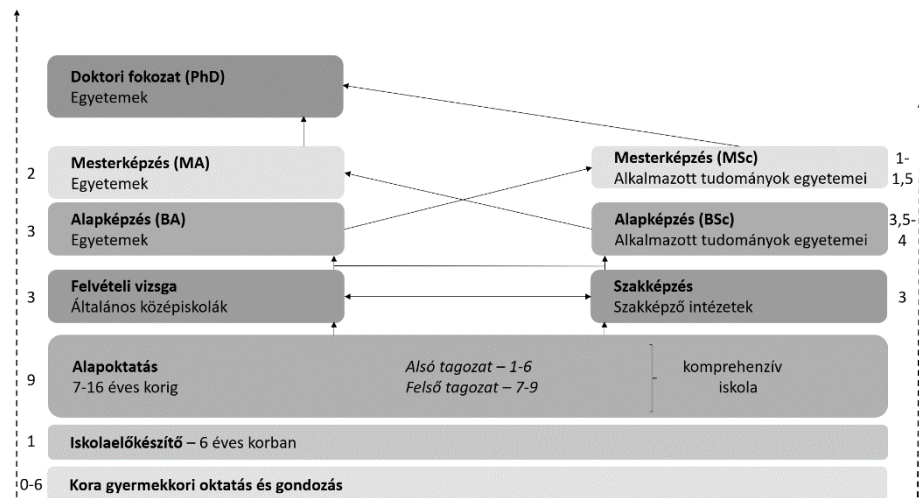
¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Az egyháztól független közoktatás 1866-ban jött létre *Uno Cygnaeus*nak köszönhetően. Elgondolása szerint nemtől és társadalmi osztálytól függetlenül mindenkinek oktatásban kell részesülnie, ahol az elméleti képzés mellett olyan gyakorlati ismeretekkel gazdagodnak, melyek a mindennapi életvezetésüket pozitívan befolyásolják (Roos, Mikkonen, Rantvuori és Kinossalo, 2018). 1921-ben született meg a kötelező iskoláztatásról szóló törvény, melynek értelmében minden 7-12 éves gyermeknek intézményesült keretek között kellett tanulnia. Az esélyegyenlőség és a mindenkit megillető, személyre szabott oktatás-nevelés gondolata már ebben a szabályozásban tetten érhető volt.

Az 1970-es években olyan reformtörekvések indultak el, melyek gyökeresen megváltoztatták a finn oktatási rendszert, és a mai sikerességének előzményeiként értelmezhetők. A komprehenzív iskolák bevezetését 1972-re tervezték, azonban az egész országban csak 1978-re valósult meg ez a törekvés. A komprehenzív iskolák abból az elvből építkeztek, hogy mindenki részesülhet kiváló minőségű oktatásban, azaz a társadalmi-szociális háttere senkit sem gátolhat abban, hogy személyre szabott oktatást kapjon. A komprehenzív iskolareform fontos következménye volt az, hogy Finnországban egészen egyedülállóan igazságos társadalom alakult ki (Sahlberg, 2013). E reform az északi területekről (Lappföld) indult, és 1978-ra érte el a déli, városias területeket. Finnországban a komprehenzív iskolarendszer elvének komoly legitimitása van, erős politikai konszenzus övezi az oktatás minőségének javítására tett kísérleteket.

A finn oktatási rendszer felépítése

1. ábra: A finn oktatási szintek

Forrás: Roos és mtsai, 2018. 13. old.

Alapértékek

A finn oktatási rendszer (felépítése az 1. ábrán látható) olyan társadalmi normák köré szerveződik, melyek a finn társadalom egyedülálló jegyeit hordozzák. A finn nemzet esetében a világ kevés helyén tapasztalható közösségi szolidaritás figyelhető meg, mely gondolkodás a komprehenzív iskolák szellemiségében gyökerezik meg. A finn oktatás a finn állampolgárok számára minden szinten ingyenes, az állam alanyi jogon biztosítja mindenkinek a képességeinek megfelelő oktatást. Alapérték, hogy minden polgárnak ugyanazt a magas színvonalú oktatást kell biztosítani, akármilyen háttérrel is rendelkezik. A szociokulturális háttérből fakadó hátrányokat az iskolában kell kompenzálni, úgy gondolják, hogy az intézményesült oktatás nemcsak képes erre, de egyenesen ez az egyik fő funkciója. A finn oktatási kultúrában minden tanuló azonos tanterv szerint tanul, a fejlesztésük azonban az egyéni szükségleteiket figyelembe véve történik meg. Az OECD PISA méréseken a finnek tradicionálisan kiváló eredményeket értek el (*Ostorics, Szalay, Szepesi, és Vadász, 2016*), azonban az oktatás-nevelés fókuszában jelenleg nem ez áll. A finn oktatás távolságot tart a standardizált megoldásokkal szemben, és saját fejlődése során sajátosságot felesztett ki. „[...] az első a „tanítás kevesebbet, tanulj többet”, a második a „kevesebb teszt, több tanulás” és a harmadik a „nagyobb egyenlőség (méltányosság) a sokszínűség növelése által” (*Sahlberg, 2013. 15. old*). A finn oktatási rendszer minden szintjén tiltott a verseny, mindenki számára egyenlő esélyeket biztosítanak. A versengés felszámolása erőteljesen érintette a tanulókat és a pedagógusokat is, de az intézmények szintjén mutatta meg a legerőteljesebb hatását. Az oktatásirányítást ezt úgy oldja meg, hogy minden intézmény számára biztosítja azokat az erőforrásokat, melyek nélkülözhetetlenek az eredményességhez és hatékonysághoz. A szükségletek feltárása helyi szinten történik meg, és a beavatkozás is ezzel összhangban érvényesül. Mindezt nem lehetne biztosítani, ha az állami szerepvállalás nem lenne kiemelkedő, Finnország az éves költségvetésének jelentős hányadát fordítja az oktatási rendszerének működtetésére. Ez az irdatlan összeg nem csupán finanszírozásként jelentkezik, hanem a finnek ezt befektetésnek tartják, ami a későbbiekben fog bőségesen megtérülni.

A tanári professzió Finnországban

A *McKinsey jelentés* 2006 és 2007 között a legsikeresebben teljesítő iskolarendszereket vizsgálta. A kutatás fő célja az volt, hogy feltárják azokat a közös vonásokat, melyekkel ezek a nemzeti oktatási rendszerek rendelkeznek. A vizsgálatban az OECD PISA méréseken legjobb eredményeket elérő tíz ország sajátosságait vizsgálták. A jelentés a *sikeresség* kulcsát három alappilléren határozta meg: kiemelt fontossága van annak, hogy

- (1) pedagógiai pályára csak a legrátermettebb jelöltek lépjenek, akik
- (2) minőségi tanárképzésben kell részesülniük. A pedagógussá válás folyamata, és a minőségi felsőoktatás biztosítása mellett nagyon fontos, hogy

(3) minden tanuló számára biztosítani kell a személyre szabott, a saját igényeit figyelembe vevő, és annak megfelelni tudó oktatás-nevelést (*McKinsey*, 2007).

A sikeresség fókuszában a tanár áll, a jelentés empirikus úton kimutatta, hogy nyolc éves tanulók esetében, amennyiben az iskola kezdő szakaszában rosszabbul teljesítő tanárok tanítják őket, úgy teljesítményük a következő három évben ötven százalékos eltérést mutathat azon társaik eredményével szemben, akik kiváló pedagógusok kezei alatt fejlődhetnek. A finnek ezt a fontos tényt fenntartások nélkül elfogadták, és olyan felsőoktatást hoztak létre, ahol a tanárrá válásnak komoly presztízse van, és a tanárképzés szelektáló hatása igen erős. A felsőfokú intézményeknek lehetőségük van arra, hogy a jelentkezők közül azokat a keveseket válogassák ki, akik a legrátermettebbek, legelhivatottabbak és a legmotiváltabbak. Ezek a tulajdonságok a pedagógiai pályán való későbbi sikerességük kulcsát is jelentik. A tanárképzésbe jelentkezők közül viszonylag kevesen juthatnak be az egyetemi helyekre. A pedagógiai pályára vágyóknak minden esetben egyetemi MA képzést kell sikeresen teljesíteniük. A magas színvonalú egyetemi képzés további garanciát jelent a sikeres oktatási rendszer számára (*Roos és mtsai*, 2018). A pedagógussá válás során nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlati és a diszciplináris képzésre is, mely mellett a hallgatóknak magas kreditszámú pedagógiai kurzust is el kell végezniük. A pedagógusjelöltek szelekciójának és a kiemelkedő minőségű képzésnek köszönhetően a pedagógusi hivatást választók körében szinte minimális a lemorzsolódás, a pályaelhagyás (*Kálmán*, 2011). A pedagógusszakma jelentős társadalmi presztízzsel rendelkezik, a tanítók-tanárok megbecsült tagjai a közönségnek, akik munkájukért olyan fizetést kapnak, mely biztosítja számukra a biztos anyagi háttérrel. Finnországban azonban a bérek szintjén is az igazságosság elve tapasztalható, így a fizetések között nem láthatók akkora eltérések, mint például hazánkban. Ez szintén a társadalmi kiegyensúlyozottság záloga, a középosztály rendkívül széles bázison áll, és a népesség jelentős része ebbe a kategóriába tartozik. Helyesen ismerték fel, hogy a társadalmi igazságosság és az anyagi egyenlőség biztosítja azt, hogy a társadalmi feszültségek alacsonyak legyenek és garancia arra, hogy a társadalom nem szakadozik szét, a különböző rétegek nem távolodnak el egymástól.

A pedagógiai tervezés

Mint említettük, a finn oktatási rendszert nem köti gúzsba a versenykényszer, és a tanulói teljesítmények illetve az oktatás minőségének felméréseken alapuló tesztelése. Ahogy a társadalom egészének működésében, úgy az oktatási rendszer szereplőinek gondolkodásában is egyetértés tapasztalható ezen a területen, ugyanis az oktatási közönség tagjai úgy vélik, hogy a versenyt és a mérés-értékelést favorizáló rendszer nem tenne jót a tanulóknak. A versengés helyett az oktatási rendszert a tanulók jólétét, lelki fejlődését szem előtt tartó pedagógiai megoldások uralják. A nemzeti alaptantervet a tapasztalatok alapján minden tizedik évben felülvizsgálják, erre legutóbb 2014-ben került sor. A nevelés-oktatás alapdokumentumának tekinthető tanterv fókuszában az áll, hogy minden tanuló

váljon képessé a benne rejlő lehetőségek legteljesebb kiaknázására. Az elérendő célok közül kiemelkedik, hogy a tanulók úgy váljanak a társas közösségek részeivé, hogy közben egészséges személyiséggel rendelkező emberekként legyenek képesek élni. Az ehhez nélkülözhetetlen ismereteket az iskolában kell megszerezniük, ahol erőteljesen építenek a képességekre, az élethosszig tartó tanulás igényére és az egyenlőségre. A finn nemzeti tanterv biztosítja azt, hogy a tanulók minden iskolában minőségi oktatásban részesüljenek. Az alaptanterv teret enged azonban a helyi kezdeményezéseknek, és magas szintű autonómiát biztosít az iskoláknak a helyi tantervük elkészítésekor. A helyi tantervek elkészítésében az iskolák pedagógusai vesznek részt, így komoly pedagógiai felelősséggel rendelkeznek saját oktató-nevelő munkájuk során. A helyi tantervre építve a finn iskolák minden évben elkészítik az adott tanévre vonatkozó terveiket. A tervezés ilyen módszere bizonyítja, hogy az oktató-nevelő munkát végző tanárok erősen reflektív beállítottságúak. A korábbi tanévek tapasztalataira építve, és az elkövetkezendő időben végrehajtandó célokkal összhangban tervezik meg a tanév feladatait. A pedagógusok a pedagógiai munkájuk során rendkívüli önállósággal rendelkeznek, szakmai tevékenységük sikerességét saját ismereteik alkalmazása és egyéni választásaik, döntéseik befolyásolják. A tanítás-tanulás folyamatát olyan tanulási környezetekbe helyezik, melyek a tanulók számára motiválók, ahol a tanulás örömforrás. E terek funkcionálisak és letisztultak, azonban a berendezési tárgyak könnyen mozgathatók, így a tanulási tér a tanulási céloknak megfelelően módosítható. Ebben a környezetben a pedagógusok könnyebben építhetnek a tanulók kreativitására, felhívhatják a gyerekek figyelmét a tanulás örömére. A finn oktatási rendszerben a tudás átadója, és az információ forrása nem egyedül a tanár, így a tanulónak számos lehetőségük van arra, hogy ismereteiket bővítsék, képességeiket fejlesszék. Ez az iskolarendszer elvi alapokon támogatja az önszabályozó tanulást, a tanulói autonómiát, gazdagítja a tanulók egyéni ismeretszerzési technikáit, stratégiáit. Az önálló tanulásra való képesség egy olyan kompetencia, mely a sikeres felnőtté válás során nélkülözhetetlen lesz a tanulók számára. Az iskolai képességfejlesztés során hangsúlyos a kritikus gondolkodásra nevelés, a finn gyerekek képessé válnak egy adott probléma több oldalról történő vizsgálatára, és arra, hogy a rendelkezésre álló információk közül megtalálják a probléma megoldásához releváns ismereteket, és a téves vagy félrevezető információkat elvessék. Az ezen a módon szervezett tanulás során a gyerekek felelőssé válnak a saját tanulási folyamatuk irányítása iránt, döntések meghozatalára, a lehetséges veszélyek, kockázatok elemzésére kényszerülnek. A sikeres életvezetéshez nélkülözhetetlen, hogy bizonyos krízishelyzetekben, döntéskényszerrel járó konfliktusokban helyesen, önállóan és gyorsan tudjanak dönteni. E képességeik az intézményesült oktatás keretében már kifejlődnek. A döntések meghozatalára képes emberek önbecsülése fejlődik, az önismeret során olyan szintre jutnak el, mely lehetővé teszi azt, hogy tudatában legyenek saját képességeik, lehetőségeik korlátaival, határaival, azonban az önmegvalósítás során olyan önbizalommal is rendelkeznek, mely garancia a sikerességre egy adott tevékenység elvégzése során. Az önmagát jól ismerő ember kíváncsibb a világ

dolgai iránt, önmagunk alapos megismerése a bennünket körülvevő világ megértéséhez vezet. Az önszabályozó tanulás célja végeredményben az, hogy képesek legyünk harmóniában élni a bennünket körülvevő világgal, interakcióink és a környezet megváltoztatására tett kísérleteink során fedezzük fel az élet rejtett szépségeit, a társadalmi szerepeinkben pedig legyünk szilárdak és felelősségteljesek.

A tanárképzés

Finnországban 2001-ben indították el a Pedagógusképzés Fejlesztésére Vonatkozó programot, mely világosan megfogalmazta a pedagógusképzéssel kapcsolatban máig érvényben lévő célokat, elvárásokat, indikátorokat. E célok a következők voltak:

- „*A hallgatók szelekciója*
- *A pedagógiai tanulmányok*
- *A pedagógusképzés státusza és a képzésen belüli együttműködés*
- *A pedagógusok és a pedagógusképzők folyamatos szakmai fejlődése*
- *A pedagógusképzés expanziója*” (Kálmán, 2011. 143. old.)

A finn pedagógusképzés rendszerére a bemenetnél jellemző egy nagyon erős szelekciós hatás, pedagógiai kurzusokra csak a legkiválóbb jelöltek juthatnak be. Mind a képzés, mind a későbbi szakmai lét során kevésbé jellemző a lemorzsolódás. A pedagógusok szakmai fejlődés iránti vágya többnyire belső igényből fogalmazódik meg, a tanítók-tanárok kezdeményező szerepet játszanak saját szakmai fejlődésük megszervezésében és a fejlesztési célok és területek kijelölésében. Finnországban a pedagógus munkakör betöltéséhez MA szintű egyetemi végzettség szükséges, mely képzés keretében hangsúlyosan jelennek meg a pedagógiai alapozó tárgyak, a kutatásmódszertan, a szakmódszertanok és egyéb pedagógiai-pszichológiai tárgyak. A mesterdiploma megszerzése utat jelent a későbbi tudományos fokozat megszerzéshez, mely lehetőséggel számos finn tanár él is, ugyanis ez a szakmai előrehaladás egyik népszerű állomása.

A pedagógusjelölt kiválasztása két szakaszban zajlik. Az első szakaszban a leendő hallgatókat az érettségi vizsgaeredményük – mely vizsga egyébként időrendben az első ilyen megmérettetésük a finn fiataloknak – után hozott pontjaik alapján válogatják ki. További pontokat jelent, ha a jelentkező rendelkezik olyan korábbi munkatapasztalattal, ami gyermekekhez köthető tevékenységet jelent. A második szakaszban a jelentkezők előre megadott szakirodalmak feldolgozását követő írásbeli és szóbeli vizsgán vesznek részt, melyet egy olyan valós szituációba ágyazott helyzetgyakorlat követ, ahol a felvételizők interakciós és kommunikációs képességeit mérik, természetesen pedagógia vonatkozású konfliktusok megoldása során. Ezt követi egy személyes interjú, ahol arról kell nyilatkozniuk, hogy miért szeretnének pedagógussá válni, milyen motiváció hajtja őket, és mik a szakmai céljaik (Kálmán, 2011).

Évente nagyjából húszezren jelentkeznek pedagógiai szakokra, melyek esetében ez komoly túljelentkezést jelent. A képzés erősen akadémiai jellegű, a kutatásalapú pedagógusképzés a bolognai folyamat elindulása óta még jobban érezteti hatását. Ebből az irányból az utóbbi években kisebb elmozdulás volt tapasztalható, a képzéseket igyekeznek kompetenciaközpontúvá átalakítani, azonban a kutatási szemlélet továbbra is domináns. A mesterdiploma megszerzésével a pedagógusok átfogó, komplex tudással rendelkeznek szakmai tárgyukkal kapcsolatban, rendelkeznek a tudományos ismeretek és módszerek alkalmazásához nélkülözhetetlen képességekkel, alkalmasak az önálló munkavégzésre, ismereteik alkalmassá teszik őket a pedagógustovábbképzési rendszerben való sikerességre, és kiemelkedő a verbális és a kommunikációs képességük (Kálmán, 2011).

Napjaink innovációs törekvései

A finn nemzeti alaptanterv legutóbbi felülvizsgálata során hangsúlyos szerepet szántak a tanulási környezetnek, mint a tanulást inspiráló térnek. Rájöttek arra, hogy az intézményesült oktatás épített környezetei sok esetben nem támogatják a tanulást, hanem egyenesen gátló tényezőként jelentkeznek. Az iskolai, tantermi környezetek gyakran nem teszik lehetővé a kollaborációra, a közösségi tanulásra épülő tanítás-tanulást. A módszerek és a munkaformák megválasztásakor szintén komoly befolyást gyakorolhat az épített környezet, gyakran nem hat motiválóan és bátorítólag a tanulókra. A finn oktatás egyik látványos válasza erre a problémára a KAKS10 projekt, melynek fejlesztése a Tamperei Egyetem égisze alatt zajlik. A program fő célkitűzései között szerepel az együttműködésen alapuló tanítás módszertanának kidolgozása, és egy mobilis, modern technológiákkal felszerelt környezet kialakítása. A KAKS10 tantermekben három jól elkülönülő tér fedezhető fel. A tanulási tér egyik sarkában egy üvegezett oldalú terület található, melyben a hagyományos tantermi tevékenységek folynak. A tér központi eleme egy lépcsős ülőhelyekkel rendelkező auditorium, ahol ötven gyermek elhelyezésére van lehetőség. A harmadik terület az előadó térrel egy légtérben lévő nyitott tanulási tér, ahol az asztalok olyan formában vannak kialakítva, hogy támogassák az kollaboráción alapuló tanulást (Horila és Tammi, é.n.). A KAKS10 tanulási tér kialakításakor fontos szempont volt, hogy a tanulók modern, letisztult színvilággal rendelkező térben tanuljanak, mely inspiráló számukra, és funkcionalitásával a különböző tanítás-tanulási stratégiákat is támogassa. Ebben a tanulási térben két pedagógus dolgozik egyszerre, és két osztály (ötödik és hatodik évfolyamosok) tanul együtt úgy, hogy az évfolyamok szabta gátakat eltörlik. Az elképzelés lényege, hogy modellezze a társadalom sokszínűségét, valamint az, hogy az eltérő életkorú gyerekek képesek legyenek az egymástól való tanulásra és az egymással történő együttműködésre. Mindezen tevékenységeik során hangsúlyos szerepet kell szánni a kommunikációnak, valamint az információs és kommunikációs technológiákkal támogatott tanulásnak.

Összegzés

Finnországban az oktatással kapcsolatban egy egészen egyedi gondolkodás alakult ki, ami miatt az oktatási rendszerük egy az egyben történő adaptálása nem kecsegtet más nemzeteket feltétlen sikerrel. E gondolkodás kialakulásának komoly történeti háttere van, mely az északi népek sajátosságai mellett a függetlenségért és befolyás nélkülségért vívott küzdelmük jegyeit is magán hordozza. A komprehenzív iskolai reform elindítása óta elkötelezettek az oktatás modernizálása iránt, melyre a nemzeti sikerességük és a gazdasági fejlődésük indikátoraként tekintenek. A finn oktatási rendszer bemutatására komplett iparág épül, a *VisitEDUfinn*-hez hasonló szakmai szolgáltatók népes hálózata várja a külföldről érkező pedagógusokat. A szervezett szakmai utakon a világ minden részéről érkező tanárok megismerkedhetnek a finn csoda alapját képező módszerekkel, illetve a finnek tanulásról vallott elképzeléseivel. Finnországban az oktatásra, mint az esélyegyenlőség zálogára tekintenek, az iskolát egy olyan helynek képzelik el, ahol minden tanuló eljuthat a saját képességének csúcsára. Oktatásuk valóban adaptív, mivel a tanulók egyéni igényeire, szükségleteire kíván reflektálni. Erőssége az önszabályozott tanulás támogatása, mely úton a tanulók egyéni kötelezettségvállalással vesznek részt, így sikerességükért ők is komoly felelősséggel tartoznak. Egy ilyen rendszer működtetése nem képzelhető el magasán kvalifikált szakemberek nélkül, akiből Finnországban nem is szenvednek hiányt. A pedagógus szakma erős társadalmi megbecsülésnek örvend, a finn tanárok elégedettek a hivatásukkal és az azt övező elismeréssel. Nagy erőssége a pedagógiai kultúrának, hogy a tanárokat bátorítják és támogatják az egyéni kutatási tevékenységeik folytatásában, ennek köszönhetően a pedagógiai repertoár folyamatosan bővül, a szakmai innovációk száma szinte kiapadhatatlan. Magyar viszonylatban a finn modell számos eleme átvehető lenne, azonban főként az oktatás átfogó, kormányzati ciklusokon átívelő, politikai és társadalmi konszenzuson alapuló reformjára lenne szükség. A fejlesztésekben markánsan meg kellene jelennie a pedagógusképzés és pedagóguskiválasztás kérdésének is, olyan szakemberekre van szükség, akik hivatásukat professzionális szinten képesek művelni. A felsőfokú képzés mellett a pedagógustovábbképzési kultúra fejlesztése is elengedhetetlen, a minőségi képzések összeállítása és akkreditációja nélkülözhetetlen a továbbhaladás érdekében.

Irodalom

- Horila, M. & Tammi, T. (é.n.). *KAKSIO 56 – New learning environment and pair teaching – development at the Tampere University Teacher Training School*
- Kálmán, O. (2011). A folyamatos szakmai fejlődés helyzete Finnországban, különös tekintettel a pedagógusképzés bemeneti és kimeneti feltételeire In: Falus Iván (szerk.). *Tanári pályaalakultás – kompetenciák – sztereotípiák. Nemzetközi áttekintés*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger. 139-161.
- McKinsey & Company (2007). *Mi áll a világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményének háttérében?*
- Ostorics László, Szalay Balázs, Szepesi Ildikó és Vadász Csaba (2016). *PISA2015 – Összefoglaló jelentés*. Oktatási Hivatal, Budapest
- Roos, Mikkonen, Rantvuori és Kinossalo (2018). *The success story of Finnish basic education*
- Sahlberg, P. (2013). *A finn példa – Mit tanulhat a világ a finnországi oktatási rendszer reformjából?* Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest